

Про історичну пам'ять як духовну категорію, її важливість та необхідність у зміцненні взаєморозуміння між російським і українським народами.

Вікторія Рева

Не стихають дискусії довкола минулого повстансько-підпільного руху і кривавих подій у Західній Україні. Пройшли десятиріччя, побудовано нову незалежну Україну, а політична прірва між ветеранами Організації Українських Націоналістів (ОУН), Українською Повстанською Армією (УПА) - з одного боку, та ветеранами радянськими - з другого, ще існує.

Ми не можемо повернути загиблих у тому далекому тепер протистоянні, але в наших силах зупинити ту війну, яка все ще триває в серцях і душах сучасників.

Будьмо відверті: упівські і советські ветерани боролися за дві різні України. Однак при такому страшенному тягареві минулого, зокрема, кривавих подій у Західній Україні, у живих їх учасників є платформа для єднання, якою є сьогодення і майбутнє України. Спільними є також і уявлення про цю Україну: це збереження її територіальної цілісності і незалежності, розвиток національних та демократичних цінностей, зміцнення миру і стабільності.

Нажаль сьогодні, як і за часів Радянського Союзу, є спроби політиків сфальсифікувати історію Українсько-Російських відношень, зокрема подій в Галичині. Мотиви історичної міфотворчості є достатньо різноманітними. Вони продиктовані як ідеологічними, політичними, так і комерційними інтересами.

Історичні факти тлумачаться згідно з ідеологічними цілями та цілями на користь кланів, що перебувають на верхівці влади. Історія використовується і як засіб впливу на політичні рішення керівництва країни її опонентами.

Як підтвердила світова історія, особливого розмаху процес історичної міфотворчості досягає при таких режимах, де апарат пропаганди всесильний, а альтернативна інформація блокується. У результаті влада одержує можливість створювати зовсім довільні картини минулого й потім міняти їх за своїм розсудом. Це було виражено у відомому жарті: «СРСР - країна з непередбаченим минулим».

Політики жанглюють собі історичними фактами, як їм завгодно, а пересічні громадяни України шукають відповіді на питання: “Де ж та правда і хто вони- наші дійсні національні герої?”.

В таких умовах для актуалізації національного менталітету дуже важливо використовувати багатий і повчальний досвід Української історії. Важливу роль тут відіграють історичні факти, їхнє джерело і правдивість.

Зв'язок автора і джерела є значно складним механізмом. Ще О. Лаппо-Данилевський розробив систему передумов знання істини свідком або автором джерела:

- безпосередність сприйняття факту;
- ступінь участі в здійсненні факту;
- інтерес до фактів (теоретичний або практичний);
- місце свідка щодо факту;
- повнота почуттів, пережитих свідком від сприйняття факту;
- уважність свідка, його самовладання;
- рівень освіченості і наявність технічної підготовки до сприйняття факту;
- час свідчення про факт;
- настрої свідка на момент згадки про факт;
- чи пам'ятає свідок пережите досить точно;
- чи розуміє він, що саме він знає і чого саме не знає, що він запам'ятав і що не запам'ятав;
- чи хоче свідок сказати правду;
- чи прагне свідок до пізнавальних або ж корисливих цілей під час розповіді про пережитий факт (Лаппо-Данилевский А. С. Методологія історії. Вип. 2. СПб., 1913. С. 681-682.

Олександр Сергійович Лаппо-Данилевський [15 (27). I 1863, с. Удачне, Криничанського р-ну Дніпроп. обл.— 7.II 1919, Петроград] — рос. бурж. історик, акад. Петерб. АН (з 1899). Закінчив істор.-філологічний ф-т Петерб. ун-ту (1886). З 1890 — приват-доцент цього ун-ту, з 1891 — професор Петерб. істор.-філологічного ін-ту, з 1918 — професор Петрогр. ун-ту. Автор праць з історії Росії періоду феодалізму, з археографії; значним є внесок Л.-Д. і його школи в джерелознавство, історіографію, дипломатику, сфрагістику. Спочатку був прихильником юридичної школи в історіографії, з поч. 20 ст. поділяв ідеалістичні погляди неокантіанства, з позицій якого виступав проти марксистського розуміння історії.)

Російський історик В. Ключевський так написав: “завдання історичної критики полягає в тому, щоб з'ясувати, що казали люди певного часу, і підслухати те, що вони замовчували. (Ключевский В. О. “Листи та Афоризми. Афоризми і думки про історію”. Москва, 1969. С. 349.)

Всі ці висловлювання було написано ще на початку минулого століття, а вказані умови можуть ураховуватися і у наші часи.

Отже автор прислухалася до порад істориків-класиків і запросила до розмови саме ту людину, яка була безпосереднім учасником боротьби проти озброєного підпілля у Західній Україні, присвятила двадцять п'ять років службі безпеки колишнього СРСР, знайшла в собі сили і натхнення щодо написання книжок.

До Вашої уваги інтерв'ю з відомим російським письменником

Георгієм Санніковим

Георгій Захарович Санніков є автором книжок: " Велике полювання. Разгром Озброєного підпілля в Західній Україні" (2002), "Операція "Рейд", або Історія одного кохання" (2007), в яких він розповідає про націоналістичний рух ОУН, багаторічне криваве протистояння у Західній Україні, про громадську війну, яку як сам пан Санніков висловився: "Ми виграли цю війну в Західній Україні, але не перемогли. В

очах місцевого населення оунівці були героями, борцями за їхню рідну Україну, за її самостійність». (на фото Георгій Санніков і Василь Голаса-Орлан)

Шановний Гергію Захаровичу, давайте розпочнемо розмову з Пострадянського феномену. Чому, на Вашу думку, радянське минуле не йде зі свідомості людей як в Росії, так і в Україні?

- Радянське минуле завжди слід розглядати і оцінювати у двох аспектах. По-перше, людям запам'яталося багато соціально доброго: безкоштовні і доступні загальна освіта (середньо-професійна включно) та медичне обслуговування; існував соціальний захист простої людини, що було у вигляді ясел, дитсадків, широкої всеохоплюючої системи піонерських таборів. Не було такого жахливого розриву (подумати тільки - у кілька сотень разів!) в зарплатах простого роботяги і міністра, або нинішнього банкіра. Не було узаконеного злодійства народного багатства, його розбазарювання, жахливого

обману людей. Існували дружні (відносно, звичайно) робочі колективи. Не було так яскраво вираженої в сьогоденнішому суспільстві, тяги до безмежної наживи, здирництва, збагачення за рахунок іншого, не було безробіття і побоювання, що тебе викинуть на вулицю. Не можу не згадати одну з героїнь моєї книги «Операція «Рейд». Або історія одного кохання»- дружини відомого командира УПА Василя Галаси-Орлана, автора книги «Тисяча доріг» Марії Савчин-Марічки. І дай їй Бог здоров'я, цієї чудової мужньої жінки, нехай і зі своєю правдою, своєю ідеологією! Так от, я дозволю собі процитувати її слова: *«Він бо (мова йде од одному з приставлених до неї співробітників КДБ) являв собою зразок тих «щирих» українців, які віддали на службу гнобителям не тільки своє знання і талант, але навіть оту щирість, і ввічливість, і теплоту, і все, чим обдарувала їх природа і рідна земля-мати... Але якщо б зараз таки по прогулянці його «хазяї» дали йому наказ розстріляти нас, він «по-щирості» української душі виконав би доручення, і рука в нього не здригнулася б ... Він не раз дивував мене своїми уїдливими дотепами, в яких явно відчувалося презирство до гнилої буржуазії. Він бачив, що в цьому наші точки зору сходяться. Протягом багатьох років і він, і я змочивали в росах і багнах важкі незграбні чоботи в боротьбі ... один проти одних»*¹

... До речі, це подружжя - Орлан та Марічка, були самими симпатичними з усіх тих захоплених раніше підпільників, які пройшли через в'язниці КДБ України і руки моїх колег. І це при всьому тому, що обидва були не тільки переконаними членами ОУН і до фанатизму відданими своїм ідеям, але й були на поготові померти за ту Україну, за яку вони боролися.

Найцікавішою для мене стала розповідь сестри другої дружини Орлана, яка відбулася у 2002 році, в Києві, вже після смерті Орлана: *«Василь був дивовижною чуйності і чесності людиною. Користувався повагою не тільки в колективі на заводі, а й був незаперечним авторитетом. Багато зверталися до нього за порадою. Я сама чула слова людей про нього: «Ось це справжня людина майбутнього комуністичного суспільства». І це було сказано саме так. Говорили це, не знаючи про його минуле».* Упевнений, Орлан не приховував своїх ідеологічних переконань, але й не випинав їх. Він просто був дуже людяний. Завжди і скрізь. Були й такі люди в підпіллі.

¹ «Тисячі доріг (Спогади) Літопись УПА», т.28, Торонто, Львів, 1995, с.555,558

Існувала ще й інша сторона пам'яті людей, що жили в радянські часи. Я не буду зараз казати про ті помилки і недоліки радянського суспільства, про тупості деяких керівників, яке все у купі призвело до поразки соціалістичного ладу. Адже радянські люди пам'ятають не тільки перемоги радянського минулого. В них на генному рівні ще залишилася пам'ять про жорстокі форми колективізації, розправи не тільки з виявленими ворогами радянської влади, але й придушення будь-якого інакомислення. Я маю на увазі ГУЛАГ, посилення і смерть близьких у далеких районах Півночі, Сибіру і Казахстану ... Все це теж належить до пам'яті і залишається в свідомості людей. Упевнений, що радянське минуле з усіма його сторонами - хорошими і поганими - назавжди залишиться в пам'яті людей. З історії цей період викинути і забути, як де хто намагається сьогодні зробити, неможливо.

Чи вважаєте Ви, що відносини між Україною і Росією- це вічна проблема ?

- Проблеми між двома суверенними державами, навіть при самих дружніх, братерських відносинах, завжди будуть існувати. Але вони, ці проблеми, будуть швидко і легко усуватися, ніж з іншими державами, які найменш близькі своєю минулою або сучасною історією.

Чи Ви згодні з думкою, що сучасна політика втручається в історію, заважаючи нам розуміти сутність важливих історичних моментів?

- Навіть дуже! Згадайте Майдан і лють «Помаранчевих». У страшному сні не могла приснитися Москві така зненависть не тільки до всього радянського, але й до всього російського. Це що, сприяло зміцненню та розвитку діалогу між новими державними, утвореними в пострадянський період, або зміцнювало нову владу в Києві? Аж ніяк. Тільки розхитувало її, послаблювало, розколювало українське суспільство і, найчастіше, викликало відповідну, не завжди потрібну для діалогу, реакцію Москви.

Є таке висловлювання: "Кожна історична епоха народжує своїх історичних героїв". Хто для Вас особисто є героями нашої епохи?

- У мене може бути тільки одна, однозначна відповідь - радянський народ, який переміг

найстрашнішу чуму ХХ століття - німецький нацизм. Безумовно, і з допомогою наших союзників по антигітлерівській коаліції, перш за все США, чий потужний військово-промисловий потенціал зіграв величезну роль у поразці нацистської Німеччини і мілітаристської Японії. Але головне в розгромі нацистської Німеччини забезпечили битви, перш за все на Східному фронті, де було перемелено більше 80 відсотків вермахту. Ціна перемоги - це небували у світовій історії жертви, руйнування і багаторічні повоенні нестатки, головним чином для народів Радянського Союзу. Як і в минулі далекі часи, німецька військова машина розбилася об потужний слов'янський щит. Перемога дісталася дорогою ціною, тому що мова йшла не тільки про знищення більшовизму, Радянського Союзу, але про знищення слов'янських народів. За розробленим планом нацистів, повинна бути залишитися лише мала дещича слов'ян, які будуть обслуговувати арійських панів. Для створення «арійського раю» призначалася, перш за все, територія України. Німці планували перетворити Україну на свій сільськогосподарський придаток і вивезти на свої «сіроземи» частину найродючіших ґрунтів - знаменитий український чорнозем. Як відомо, 40 відсотків світових запасів цієї закумуляовані сонячної енергії, яка накопичилася за сотні мільйонів років, знаходиться саме у східних регіонах України. У 1939 році, з початку Другої світової війни, після легкої військової кампанії і першим запеклим опором з боку Червоної армії, німці встигли вивезти до Німеччини лише два «чорноземних» ешелону. Потім вермахт був вимушений направляти на Захід суцільним потоком поранених і сільськогосподарську продукцію для прохарчування тоді ще квітучої Німеччини. Саме з України в Німеччину було заслано найбільшу кількість остарбайтерів, які використовувалися у промисловості сільськогосподарському виробництві Німеччини, як робоча сила. Це була праця рабів, спрямована на служіння німецькому націонал-соціалізму та арійській расі панів.

У Вашій книзі «Велике полювання. Розгром озброєного підпілля в Західній Україні» є такі слова: "Оцінки подій минулого з позицій сьогодення виглядають по-іншому."

Що сприяло трансформації (і чи була така трансформація) Ваших поглядів на події, які описано у першій книзі "Велике полювання"?

- Трансформація була. Це безумовно. Ніхто не повинен забувати слова філософів

давнини :*«Все тече, все змінюється»*. І, особливо, заклик Сократа, пізніше озвучений Платоном : *«Сумнівався!»* Ще Пушкін казав, що погляди людини міняються двічі - у юнацтві та в зрілих роках. Я через це пройшов. З роками стаєш мудрішим, багато пізнається в порівнянні і приходять із життєвим досвідом. Все своє життя я займався самоосвітою, намагався докопатися до істини, зрозуміти суть подій, що відбуваються навколо мене.

Мене вразили слова відомого іспанського поета-антифашиста Гарсії Лорки. Не пам'ятаю їх дослівно, але суть в тому, *що ти бачиш в останні секунди життя «разом з чорними зіницями рушничних стволів» особи катів, цілячи в тебе, і ти розумієш, що це останні люди, кого ти бачиш у цьому житті.*

Свого часу мене також вразив роман Хемінгуея "По кому дзвонить дзвін", в якому так пристрасно зображено саму найстрашнішу за нелюдністю і кров'ю громадянську війну. Іспанія у 1936-1939 роках. Згадайте сцену, коли вже приречений на безвихідь і смерть американський доброволець, воюючи на боці республіканців, вбиває свого ворога - молодого франкістського солдата. Він стріляє в нашітє на чорному кавалерійському плащі серце з червоного сукна. У кишені вбитого вершника він знаходить листи від нареченої, а ще- невідправленого листа до неї, що вражає глибоким почуттям любові і ніжності...

Роки роботи в політиці, численні зустрічі та ідеологічні зіткнення з противниками моїх переконань, люті, часом безкомпромісні бесіди викликали у мене бажання побачити в них, моїх противниках, звичайних людей, з притаманними кожній людині слабкостями, з люблячим серцем, відкритому для матері і дітей, близької до нього жінки. Стверджую: вони теж люди, що мають такий же колір крові, як і в тебе.

Ніколи не забуду, як одного разу сказав Василь Галаса-Орлан, що і вони, в їх «партизанку» мали і свою романтику, і свою любов до близьких і дорогих подруг, як і всі люди на землі. Я ні в якому разі не виправдовую тих, хто знищував ні в чому не винних людей -тих же українців, хто розправлявся з поляками, нехай і у відповідь на їх насильство. Це не тільки витрати, якщо можна так сказати, найстрашнішою з усіх війн - громадянської війни. В Західній Україні точилася справжня неоголошена громадянська війна. Я звинувачую тільки тих, хто керував простими сільськими хлопцями та дівчатами, впроваджуючи в їх свідомість нічим не виправдану ідеологію переваги над іншими націями. Я і раніше, неодноразово висловлювався з приводу цього питання.

Деякі звинувачували мене в спробі вбити клин між, уже пійшовшими з життя,

керівниками ОУН та їх сьогоднішніми послідовниками.

Це не так. На моє глибоке переконання, рядові бійці УПА, підпільники і навіть середня керівна ланка, не повинні відповідати сьогодні за дії свого центрального керівництва. В принципі і в основному, це була обдурена маса простого сільського люду. Після довгих роздумів я прийшов до обгрунтованого висновку: *Якщо на території Західної України з кінця 1943 року до початку 50-х років йшло запеклий збройний спротив радянській владі, то УПА була все ж таки воюючою стороною, з організуючою і спрямовуючою силою - ОУН-УПА.*

Пане Георгію: Ви написали у своїй книзі: "Ми повинні робити висновки і вчитися на помилках минулого". Будь ласка, наведіть приклад на підставі повоєнних подій у Західній Україні.

- Радянська влада прийшла в Західну Україну у вересні 1939 року. Переважна частина населення вітала Червону армію. Радянські танки зустрічалися квітами. Це була щира радість простих людей, які відчували себе вільними від гніту польських панів-поміщиків. Історики знають, якій посиленій полонізації піддавалося населення Західної України, як жорстоко пригноблювалися українці, і як пручався сільський люд цьому насильству.

А було так: Перейди в католицтво - і ти станеш людиною, як всі корінні поляки.

Було таке? Було! Але ось прийшла нова влада - радянська. Її принесли на своїй броні червонозоряні радянські танки. І що ж змінилося або покращало?

Майже відразу ж нова влада стала насаджувати свій спосіб життя. Колишні землі польських поміщиків було націоналізовано. І це народне надбання, здавалося б, повинно було надійти у власність ще вчора знедоленим селянам. Так ні ж, майже відразу ж ми почали процес колективізації сільського господарства. Давайте згадаємо, що говорили західно-українські класики Іван Франко і особливо Ольга Кобилянська:

“дайте людям по два моргу землі, адже це їх вікова мрія. Нехай і володіють цією землею, відчують себе справжніми господарями життя.”

Ні, не дали людям відчути себе господарями своєї землі- свого щастя. Війна призупинила процес колективізації. Її продовжили дуже активно, майже відразу ж після

закінчення війни. З позицій сьгоднішніх оцінок минулого, мені здається, що це було помилкою. Не треба було поспішати. Ми ж були впевнені, що прийшли сюди назавжди. Але з іншого боку, і у нас не було іншого виходу, тому що населення підтримувало ОУН-УПА, перш за все, постачанням сільгосппродукцією. І ми були впевнені, що саме суцільна колективізація позбавить підпілля такої широкої і об'ємної постачальницької бази. Напевно, не треба було поспішати з суцільною колективізацією- це тільки озлобило населення Західної України.

Ми дуже поспішили і з ліквідацією Греко-католицької церкви, виходячи з того, що саме вона була ідеологічною основою ОУН. В кінці 1940-х були закриті не тільки всі церкви і монастирі цієї конфесії, але й було виселено у віддалені райони Сибіру більше тисячі священнослужителів, на чолі з митрополитом Йосипом Сліпим (до речі, за часів М. С. Хрущова, його було повернуто із заслання). Заарештували й вислали тих, хто відмовився увійти до лона православної церкви. Стверджую, що і це було помилкою. Не варто було проводити цю акцію так стрімко, поспішно, без урахування місцевих особливостей. Населення всіляко підтримувало цю церкву, а парафії та монастирі продовжували діяти таємно. Таємно хрестили, таємно вінчали, таємно причащали. Такі от справи. Не треба було поспішати. Вплив православної церкви з центром у Почаєві мало б розвиватися саме собою.

Однак не слід було забувати, якою була політика радянської держави в цьому питанні. Згадаймо, що ми зробили з переслідуваними до 1939 року в Польщі українськими центрами по збереженню національної самосвідомості, культури і мови в Західній Україні - «Просвітою». Прийшла радянська влада, і що ж? Як і польська жандармерія, вона просто заборонила «Просвіту», заарештувала неабияку кількість її активістів. Вважалося, що тим самим попереджено давно відому нам діяльність ОУН, що в своїй діяльності спиралася на «Просвіту». Це було черговою нашою помилкою. Напевно, корисно було б, якби і радянська влада використала «Просвіту» у своїх інтересах. Нам явно не вистачало гнучкості.

Георгію Захаровичу: Вас не лякає, що нове покоління може жахнутися від таких історичних подробиць? Коли Ви писали свої спогади, чи думалось про реакцію

молодого читача на «помилки» старшого покоління?

- Старший онук Сашко одразу ж прочитав «Велике полювання», як згодом і «Операцію «Рейд». Молодший - теж. Обидва відверто сказали, що навряд чи звернули б увагу на ці книжки, але авторство їхнього дідуся їх запевнило, що тут є історична правда, а не плід фантазії. Обидва онуки підтвердили, що така форма викладу, як документально-художня, набагато краще сприймається і допомагає зрозуміти малознайомий, а то й зовсім невідомий історичний матеріал. Повинен сказати, що Олександр, після «знайомства» з роботами діда став більш активно цікавитися політикою. Це особливо стосується подій у Києві, в Україні взагалі, а також її Західних регіонах з центром у Львові. Після повернення

зі своїх службових відряджень до Києва, онук завжди мені «видзвонює», інформуючи про свої українські враження. Такого за ним я раніше не спостерігав. Не без гордості скажу, що оцінки і погляди Олександра збігаються багато в чому з моїми особистими.

Вашу нову книгу "Без Протоколу"(2010 р.видання) написано спільно з дипломатом Олександром Богомолвим.

Чи легко Вам писалося разом і що було найважчим при роботі над книгою?

Мій друг Олександр Богомолв помер в 2001 році. Тоді у мене і думки не було про цю спільну роботу. Саша писав свою книгу під тією ж назвою «Без протоколу», німецькою мовою, якою володів, як рідною. І його німецький, як мені видається, був більш соковитим, ніж російська мова. Свою книгу він на російську не переклав, бо як він сам не раз стверджував, не зміг би так само смачно виконати переклад. Простіше кажучи, він не хотів переводити свою працю на російську і взагалі видавати книгу в Москві. Вона була видана тільки у Берліні, в 2000 році, обсягом у 167 сторінок. Через кілька років у мене виникла думка видати книгу російською мовою в пам'ять про Олександра Богомолва. Це знайшло порозуміння і підтримку в його сім'ї. Проте видавництво, з

яким останні роки я успішно співпрацюю, відмовилося брати в роботу книгу з приводу недостатнього обсягу сторінок. Мені запропонували доповнити книгу Богомолова декількома матеріалами, які раніше з різних причин не ввійшли в книгу, і виступити в якості співавтора. Назва залишилася тією ж - "Без протоколу". Я написав свої спогади у жанрі "новела-розповідь", з позиції розвідника, який працював з дипломатом Богомоловим під одним «дахом» у радянському посольстві в Берліні. Особливих труднощів при роботі над цією книгою в мене не було, якщо не вважати, що довелося кілька поквапитися, щоб завершити працю до знаменної дати - 65-річчя Перемоги над нацистською Німеччиною.

Ваші книги містять унікальний фактичний та історичний матеріал.

Чи вважаєте можливим створення єдиного російсько-українського підручника історії?

- Вважаю це не тільки можливим, але вкрай необхідним. Потрібно якомога швидше створити такий єдиний російсько-український підручник з історії. Однак, (глибоко переконаний), якщо ми не хочемо «поховати» цю воістину велику ідею правдивого та об'єктивного підручника з історії наших держав, то нам слід максимально швидко і оперативно (це моя приватна думка) не відкладаючи питання в довгий ящик, створити комісію з істориків -фахівців- професіоналів. На першій стадії роботи вони б розробили не спільний підручник, а навчальний посібник для старших класів середніх навчальних закладів всіх видів а також для студентів перших курсів вузів. Цей підручник не повинно бути включено в навчальну програму, як обов'язковий, а можна тільки рекомендувати у якості додаткового матеріалу. Якщо ж ми відразу почнемо працювати над створенням єдиного підручника з історії, то на це підуть роки, пов'язані з узгодженням у всіляких бюрократичних інстанціях та остаточним затвердженням у Верховній Раді і Держдумі. При таких обставинах цю ідею можна буде поховати. Давайте почнемо з навчального посібника, рекомендованого для бажаючих без всякого на те примусу.

Якщо б Вам була надана можливість зустрітися і поговорити з будь-яким історичним персонажем. Кого б Ви обрали?

- Відразу ж мені в голову прийшов образ Ісуса Христа, якого б я запитав: *"Ти зійшов на Голгофу, життя своє і кров віддав заради щастя і добробуту інших! Хіба ж за таке суспільство ти приніс себе в жертву?"* Але це занадто загально і не зовсім зрозуміло... Майнула думка зустрітися і з Іваном Степановичем Мазепою, запитати його, чи був він щирим, обираючи «латиницю» і Захід в особі свого нового союзника Карла

XII ? Про яку Україну він, Мазепа, мріяв? Ні, і це теж не той історичний персонаж... Найбільш, як мені здається, вдалий історичний персонаж, з яким би я точно побажав би поговорити по душах, так це є «Батько Хміль» - Богдан-Зиновій, син Михайлов Хмельницький. Складна людина гетьман України Богдан Хмельницький, але вже точно іскуснейший дипломат і видатний політик свого часу. На мою думку, іншого виходу він просто не мав. В ті часи військово-політичний союз був можливим тільки з Росією. Запитав би я пана Богдана, *щодо відносин між братніми народами, який би (за його високим поглядом) засіб оптимального вирішення питання він би обрав? Яка форма співпраці бачиться йому в сьогоднішній ситуації? Напевно б «Батько Хміль» знайшов гідний вихід, не гірше минулих часів.*

Пане Георгію, ким би Ви ще могли стати, якщо не розвідником ?

- Скільки пам'ятаю себе, з найменших років, хотів стати військовим льотчиком. У небо мене тягне до цього дня. У 15 років одягнув військову форму і став курсантом Київської спецшколи ВПС (були такі підготовчі училища для підлітків). Здоров'я підвело. Але пізніше все-таки здійснилася моя мрія, і я познайомився з небом в київському аероклубі.

Жан Кокто колись із сумною іронією зауважив: «Історія - це правда, що стала брехнею, а міф - це брехня, що стала правдою».

Чи згодні Ви з його висловлюванням?

- Ні, не згоден. Мені здається, що Кокто, як справжній француз, допустив елемент мушкетерської позерки, французької витонченості. Це більше схоже на піар і звучить дещо легковажно. Красиво й ефектно, але не відображає суті. На мою думку, «Історія - це міфи й легенди, створені людьми, в надії уникнути помилки минулого у майбутньому.»

Обмін історичною пам'яттю дозволяє налагоджувати мости і зміцнювати взаєморозуміння між Російським і Українським народами. Це бузумовний факт.

Пане Георгію, Ваши книги і наша зустріч є яскравим прикладом такого обміну. Дякуємо Вам і бажаємо успіхів у подальшій праці на користь миру і злагоди між нашими народами!